

Posudek oponentky diplomové práce

Magdalena Dušková

„Mezi mlýnskými koly“: Intersekcionalní analýza zkušeností romských žen v České republice

Diplomová práce M. Duškové se zabývá formami útlaku, kterým ve svém každodenním životě čelí ženy, Romky, žijící v České republice. Je postavena na rozhovorech, které M. Dušková vedla s celkem osmi Romkami žijícími na čtyřech různých místech v ČR. Metodologicky, analyticky i konceptuálně práce vychází z postkoloniální teorie a intersekcionalního feminismu. Postkoloniální inspirace a intersekcionalní zaměření autorky vedly především k metodologickému promýšlení práce a samotného vztahu jí jako hlavní autorky výzkumu a celé práce a osmi participantek výzkumu, přičemž usilovala o jejich integrálnější zapojení do celého výzkumu a rozrušení hierarchie rolí zkoumající/zkoumaní a v práci je pak konzistentně označuje za spoluautorky.

Deklarovaným cílem práce bylo zmapovat „jaké mají [dané] romské ženy zkušenosti s 1/ bílou majoritou v České republice; 2/ státními institucemi; 3/ rodinným prostředím“ a odpovědět na otázku, „jaké praktiky a strategie [dané] romské ženy využívají k vyrovnávání se s útlakem“ a „co o tomto útlaku jejich strategie vypovídají“.

Práce se tak věnuje vysoce společensky relevantnímu tématu nerovného postavení Romů a Romek v České republice a jejich vyrovnávání se především s různými formami protiromského rasismu. Přitom ovšem práce klade důraz na zohlednění intersekcionality útlaku, který ohledává, když vnáší, velmi silně, do rozpravy otázku postavení daných romských žen právě jako žen. V tomto ohledu se pak úžeji zaměřuje na další vysoce společensky relevantní téma útlaku romských žen v romském prostředí, resp. ze strany romských mužů. Jedná se o problém, kterým se z akademického pohledu v ČR zatím nikdo blíže nezabýval a které teprve začíná více veřejně rezonovat v rámci romské společnosti v Česku (kdy například současně pobíhá první výzkum zaměřený na téma domácího násilí v romském kontextu v ČR, přičemž není náhodou, že k jeho iniciaci a realizaci dochází v prostředí neziskové organizace, která se dlouhodobě zaměřuje právě na zmocňování romských žen a podporu lokálních komunitních intervencí vedených právě ze strany Romek). Na celé práci vysoce oceňuji kromě volby společensky vysoce relevantních témat poctivou snahu autorky o realizaci participativního výzkumu a participativního psaní, se kterým souvisí i vyrovnání se s vlastní pozicionalitou, a citlivost, se kterou přistupuje nejen k tématu celé práce, ale právě i k psaní o tak citlivých podtématech, jako jsou formy útlaku zažívané danými ženami v prostředí jejich rodin.

Za silnou stránku celé práce tedy vedle voby tématu dále považuji právě poctivé promýšlení způsobu vedení a realizace výzkumu – v částech práce, které se věnují právě teoreticko-metodologickému ukotvení práce i jeho implikací pro metody výzkumu, velmi oceňuji i poměrně podobný popis vlastního postupu. Jak sama M. Dušková ve své práci reflektuje, participativní výzkum a psaní je jedním z témat, které velmi rezonují v současné

romistice a každý dobře popsany příklad výzkumu vedeného z těchto pozic je pro posouzení této debaty a cílování možných postupů přínosem.

Tento důležitý metodologický fokus se ovšem na některých místech práce zdá skoro až zastiňovat samotnou práci s daty a jejich další analýzu (zpracovanou ve třetí kapitole práce). Této části práce by myslím prospělo hlubší ukotvení v kontextu existující akademicko-společenské debaty například právě o formách útlaku, kterému v současném světě čelí Romové, nebo obecněji o způsobech vyrovnávání se utlačovaných s útlakem, která se mimo jiné opět přenáší do celé řady prací zabývajících se právě postavením Romů a Romek a jejich reakcí na formy útlaku, které ve svých každodenních životech zažívají. Z úvodních částí textu je zřejmé, že M. Dušková má k textům, které tato témata řeší, přístup, a je škoda, že právě v třetí části práce rezignovala na zapojení těchto textů do analýzy a debaty o výsledcích realizovaného výzkumu. Například využití termínu „emigrace z cikánství“, který ve svých textech zavedla M. Hübschmannová a svým způsobem se mu věnoval například i J. Ort, by myslím M. Duškové pomohlo lépe promýšlet například debatu o strategiích „zbělení“ v romském prostředí a jejich kategorizaci, a mohlo by ji vést k promyšlenějšímu používání termínu „zgdžovštění“, které v textu zavádí (například by bylo možné nuancovaněji přemýšlet o perspektivách, které se do obsahu a chápání termínu „zgdžovštění“ promítají v závislosti na tom, kdo jej používá – agresivní otec zakazující svým dcerám věnovat se školním úkolům; otec strachující se o odcizení svých dětí, pokud by je jejich studium vedlo mimo rodinné prostředí; žena, která chce „zapadnout“ a vyhnout se tak konfliktům vyplývajícím z protiroského rasismu; Romka, která v kontextu debaty s Neromkou hodnotí vztah jiných Romů k romství). Takový postup přitom není cestou, která by přílišným „zakademičtšením“ odváděla M. Duškovou od záměru spolupracovat s oslovenými Romkami na analýze shromážděných dat, ale mohla by debatu o nich koncentrovaněji rozvíjet.

Všem podkapitolám třetí části práce by myslím také prospěl krátký úvod, ve kterém by M. Dušková vysvětlila, k čemu jednotlivé podkapitoly směřují a lépe si tak i pro sebe definovala, nejen čím se zabývají ale také proč, respektive co na nich chce demonstrovat a zda a kam s jejich využitím chce posouvat existující společensko-akademickou debatu – v současné podobě totiž části 3.2- 3.4 (resp. 3.3-3.5 dle číslování v obsahu) představují „jen“ kategorizaci a popis v rozhovorech tematizovaných nástrojů a strategií. *Byl toto záměr a co vedlo k případnému rozhodnutí o rezignaci na hlubší debatu o v rozhovorech tematizovaných reakcích na různé formy útlaku? Pokládá autorka i tak za splněný jeden z podcílů práce, v rámci kterého chtěla řešit otázku, co o existujících formách útlaku popsané strategie vypovídají?*

Začleněním takového typu pod-úvodů by vznikl i prostor pro reflexi toho, jak se do jednotlivých podkapitol třetí části práce propsala spolupráce s romskými spoluautorkami – v tuto chvíli je z textu zřejmé, že se i s použitím emických termínů práce snaží zachytit perspektivu romských spoluautorek, ale hranice sekávání jejich perspektiv s náhledem M. Duškové je zde poměrně rozmlžená, resp. nejasná. Příkladem může být samotný název zmíněných podkapitol třetí části práce: „strategie spoluautorek proti rasismu/útlaku“ – jak tyto strategie romské spoluautorky vnímají, jako strategie vzdoru/boje proti/vyrovnávání se

s konkrétními formami útlaku? Má pro ně význam o zažívaných reakcích na různé formy útlaku vzhledem k jejich směřování od akomodace na situaci až po různě radikálně vymáhanou nápravu problému takto nuancovaněji uvažovat? Jak vznikla v práci uvedená kategorizace – kdo ji navrhl, kdo navrhl využití konkrétních termínů pro jejich popis, jak tuto kategorizaci a použitý jazyk participantky vnímají? Téma nástrojů a strategií by pak šlo promyšlet i dále a například se ptát, jak romské spoluautorky vnímají efektivitu těchto strategií? Pokud práci výše označuji za potenciálně přínosnou právě po metodologické stránce, je škoda, že v ní po obšírně a citlivě zpracovaném úvodu chybí nejen tato průběžnější tematizace snahy o zapojení pohledu všech zúčastněných devíti žen, ale v závěru i reflexe M. Duškové toho, *jak hodnotí právě naplnění ambice na realizaci otevřeného participativního výzkumu a psaní a kde například sama vidí prostor pro revizi nebo dotažení/nové promyšlení zvoleného postupu.*

Uvedené výhrady by ale neměly zastínit fakt, že práci považuji za velmi zdařilou, výjimečně citlivou a velmi dobře zpracovanou i po formální stránce (přičemž velmi oceňuji i jazykovou úroveň celé práce), a proto ji vřele doporučuji k obhajobě. Výše zmíněné ocenění silných stránek posuzované práce, ale i výhrady mne vedou k jejímu předběžnému hodnocení jako velmi dobrou až výbornou, v závislosti na debatě při její obhajobě. Do této debaty pak navrhuji zařadit primárně otázky, které jsem výše v textu označila kurzivou. Nad tento rámeček, by mne velmi zajímalo, jakým způsobem jsou koncipované a organizované v práci zmíněné debaty v jednotlivých lokalitách, které M. Dušková označuje za významnou součást/výsledek obhajované diplomové práce.

Helena Sadílková
Oddělení romistiky UESEBS FFUK

V Křižanech, 27. 8. 2024